

Listopad 2022

POLOČAS ROZPADU, NEBO SPOLU AŽ DO KONCE?

Fialova vláda po komunálních a senátních volbách

Jan Rovenský

Po necelém roce od sněmovních voleb 8. a 9. října 2021, ve kterých zvítězila koalice Spolu nad hnutím ANO, se politická situace v Česku zásadně změnila.

Zprvu to vypadalo, že hned po volbách do dolní komory odstartoval horký politický podzim. V nemocnici se ocitl prezident Miloš Zeman a kvůli jeho zdravotnímu stavu se skupina senátorů pokusila o aktivaci článku 66 Ústavy ČR, pomocí něhož chtěli zbavit prezidenta pravomocí. Mezitím dál rostla inflace, sílila další vlna covidu-19 a došlo také k nečekanému krachu Bohemia Energy. Prezident Zeman nakonec jmenoval vládu Petra Fialy až 17. prosince 2021, a kabinet získal důvěru Sněmovny až čtvrt roku od voleb, 13. ledna 2022.

Pocit, že vláda s jasnou většinou 108 poslanců, se může začít konečně soustředit na správu země a přípravy na nadcházející české předsednictví Radě Evropské unie, dlouho nevydržel, protože Rusko bez jakéhokoli vyhlášení války vpadlo 24. února 2022 na Ukrajinu.

Tato událost celý svět, který se po dvou letech pandemie covidu-19 konečně znovu začal stavět na nohy, opět srazila na kolena. Invaze vyhroutil dosud nevyřešenou krizi dodavatelských řetězců, dostala pod obrovský tlak trh s energiemi, ještě více roztočila inflační spirálu a logicky vedla i k protiopatření ve formě různých protiruských sankcí. Na Českou republiku, která byla téměř stoprocentně závislá na ruském plynu a ropě, měla invaze a následný vývoj zvláště silný dopad. Lze říci, že ruská agrese na Ukrajině se stala určujícím faktorem politického vývoje v České republice.

Od úsvitu do soumraku důvěry

Záhy po prvotním šoku způsobeném ruskou invazí se dostavilo rozhořčení a odsouzení. Zvedla se také velká vlna solidarity s Ukrajinci – v drtivé většina maminek s dětmi – prchajícími před „zvláštní vojenskou operací“, jak agresi nazval ruský prezident Vladimir Putin.

Navzdory všem prognózám se ale Moskvě nepodařilo bleskově dobýt Kyjev, sesadit ukrajinský kabinet spolu s prezidentem Volodymyrem Zelenským a instalovat svou vlastní loutkovou vládu. Chyby ruské armády, odpor Ukrajinců a vojenská, lidská i finanční podpora ze strany Západu zvrátila očekávaný vývoj.

Necelé tři týdny po ruském vpádu přijel ukrajinskou vládu podpořit přímo do Kyjeva společně s polským předsedou vlády Mateuszem Morawieckim a premiérem Slovinska Janezem Janšou i český premiér Fiala. Jeho cesta do válkou zmítané země se setkala s velmi pozitivní reakcí ze strany většiny české veřejnosti.

V dubnu 2022 se podle volebního modelu Kantar CZ dokonce samostatná ODS (26 %) přiblížila na dosah opozičního hnutí ANO (27,5 %). Na výsledku se tehdy téměř jistě promítla Fialova cesta do Kyjeva. Měsíc předtím podobný trend zachytil už i volební model Medianu podle něhož by hnutí ANO jen velmi těsně vyhrálo (27,5 %), tentokrát však agentura měřila výsledek koalice Spolu (26,5 %).

Volební modely jak Kantaru CZ, tak Medianu však ukazují, že na jaře 2022 nastal pro pětikoalici zlom. Zatímco preference opozičních ANO a zčásti SPD rostly, podpora ODS naopak klesala. Preference zbylých čtyř stran vládní koalice stagnovaly, přičemž u KDU-ČSL, TOP 09 a STAN to bylo kolem pětiprocentní hranice potřebné pro vstup do Sněmovny.

Pokles a stagnaci preferencí lze vysvětlit několika faktory. Za prvé šlo o zrychlující inflaci, která se od sněmovních voleb v říjnu 2021 zvedla z hodnoty 5,8 % na současných zcela nevídaných 18 %. Naposledy takto vysokých hodnot inflace dosahovala v roce 1993, tehdy byla průměrná míra inflace 20,8 %.

Za druhé se na vývoji preferencí podepsala malá ochota vládní koalice občanům a firmám kompenzovat dramatický růst výdajů zejména na energie. Reálná pomoc dorazila lidem až s půlročním zpožděním koncem léta formou přídatku 5000 korun za dítě pro rodiny s hrubým příjmem do jednoho milionu korun ročně a zavedením úsporného tarifu. Mnohem aktivnější s pomocí pro občany i firmy začala vláda být před zářijovými komunálními a senátními volbami a s nastupující zimou. Její protiopatření však nebyla příliš účinná, paradoxně v České republice, která je čistým vývozcem elektřiny, občané platili nejvíc v celé EU, a to hlavně vinou vlády, která příliš pozdě zavedla protiinflační opatření.

Za třetí Fialově vládě reputačně ublížila chaotická komunikace vládních opatření a necitlivé a někdy kontroverzní výroky některých představitelů pětikoalice. Ve velké defenzivě se kabinet ocitl kvůli žádosti příspěvku na bydlení, která byla nejen velmi byrokratická a složitá, ale jejímž výsledkem bylo nanejvýš přilepšení o pár set korun, což při strmě rostoucích cenách byla směšná částka. Nepomohly ani některé výroky politiků pětikoalice, např. mnohokrát opakovaná doporučení o sveztech z úst předsedkyně Sněmovny a TOP 09 Markéty Pekarové Adamové nebo výrok předsedy Senátu za ODS Miloše Vystřčila, že lidé budou muset vyšší zálohy na energie zvládnout sami. Symbolem chaotické a někdy až arogantní komunikace Fialovy vlády se pak stal ministr průmyslu a obchodu Jozef Síkela za STAN např. kvůli půlročnímu přešlapování kolem úsporného energetického tarifu i kvůli svým výrokům – například, že vláda v případě nouze omezí teplo domácnostem, aby zachovala klíčové složky průmyslu, že zastropování cen elektřiny bude jen částečné, že Německo si ochotně zastaví část průmyslu, aby zbyl plyn pro české domácnosti nebo že se velké společnosti mají vydávat za malé a střední podniky, aby dosáhly na vládní finanční pomoc s vysokými cenami energií. Sám sebe dokonce popřel i premiér a lídr ODS Fiala, který až do konce srpna tvrdošijně odmítal zastropování cen energií jako populistické, jen aby před zářijovými komunálními a senátními volbami myšlenku, kterou od jara prosazovalo ANO a SPD, začal prosazovat.

Za čtvrté kiksů premiéra i ministrů programově využívala sněmovní opozice. Ta vládu svou soustavnou kritikou nedostatečných opatření pro boj s inflací a energetickou chudobou na straně jedné a chaotickou a mnohdy si protiřečící komunikací vládních představitelů na straně druhé udržovala Fialův kabinet v těžké defenzivě a systematicky vládu vykreslovala jako neschopnou a bezradnou, která nechce pomáhat českým občanům a firmám. Vše vyvrcholilo 2. září hlasováním o vyslovení nedůvěry vládě, které dle předpokladu kabinet bez problémů ustál.

Za páté je třeba si připomenout také menší či větší kauzy, kterým Fialův kabinet od svého vzniku musel čelit. Aférou, která těžce zasáhla vládu, byl Dozimetr a s ním spojené kauzy (např. demise ministra školství Petra Gazdíka, jmenování Petra Mlejníka novým šéfem Úřadu pro zahraniční styky a informace aj.), které měly devastující dopad na důvěryhodnost hnutí STAN. Zatím poslední kauzou je snaha KDU-ČSL protlačit na ministerstvo životního prostředí svého místopředsedu Petra Hladíka, jehož jméno se skloňuje v souvislosti s policejním vyšetřováním privatizace domů a bytů v Brně.

Těchto pět faktorů mělo za následek citelný pokles důvěry ve Fialovu vládu. Podle červencového průzkumu CVVM týkající se důvěry v ústavní instituce, věřilo kabinetu jen 28 procent lidí a 68 procent mu nedůvěřovalo, což byl horší výsledek, než jaký měla vláda Andreje Babiše během nejhoršího období covidu. Podle průzkumu agentury Median zveřejněného v září důvěřovalo Fialově vládě jen 36 procent lidí a celkem 55 procent občanů kabinetu nedůvěřovalo, na čemž se podepsala i nespokojenost 71 procent respondentů s postupem vlády proti rostoucím cenám energií.

Volby, ve kterých vyhráli všichni

Do komunálních a prvního kola senátních voleb, které se konaly 23. a 24. září, tak strany současné vládní koalice nevstupovaly jako favorité. Opoziční ANO i SPD navíc volby prezentovaly jako referendum o Fialově vládě a příležitost, jak občané mohou dát najevo svoji nespokojenost s vládní politikou.

Při analýze výsledků je však třeba oddělit výsledky komunálních a senátních voleb. Pokud jde o senátní volby, zvláště hnutí ANO vkládalo velké naděje do 2. kola, kam postoupilo jeho 17 kandidátů (předtím hnutí získalo 1 mandát už v prvním kole). Z nich se ale senátory stali pouze dva, přitom sedmi

kandidátům mandát těsně unikl. Vítězem se stala ODS s osmi a KDU-ČSL se sedmi senátory. I tak ale ANO posílilo a bylo poprvé schopné v Senátu ustavit vlastní klub. Jednoznačným poraženým bylo hnutí STAN, které poškodila kauza Dozimetr.

Pokud jde o komunální volby, tam je situace složitější. Předem je třeba zmínit, že tento druh voleb je specifický tím, že se v drtivé většině hlasuje do zastupitelstev malých obcí, kde jednoznačně kralují různá lokální uskupení a místní kandidáti (i proto, že celostátní politické strany v obci často ani nekandidují a ve čtvrtině z cca 6500 obcí existuje jen jedna kandidátka). Podíváme-li se však na komunální volby prismalem větších měst a parlamentních stran, nabízí se jiný obrázek.

Z výsledků vyplývá, že z parlamentních stran bylo jasným vítězem hnutí ANO (17,8 milionu hlasů, což odpovídalo hodnotě 16,6 procenta), druhá koalice KDU-ČSL, ODS a TOP 09 měla o skoro polovinu horší výsledek (8,6 milionu hlasů a 8 procent). Babišovo hnutí obhájilo pozice v 35 městech a v dalších 39 postoupilo na první příčku. Ze 72 okresních měst vyhrálo ve 43, z toho si připsalo vítězství v 17 z 27 statutárních měst. Kromě ANO o stovky mandátů výrazně posílilo také SPD, které má v současnosti zastupitele již ve všech krajských městech.

Naopak s poklesem se musely potýkat všechny strany pětikoalice. KDU-ČSL stagnovala, klesla naopak podpora ODS a TOP 09. Mnohem výraznější propad zažili Piráti a Starostové a nezávislí, na které těžce dopadla kauza Dozimetr a kteří obhájili asi jen třetinu zastupitelů. Letošní komunální volby také de facto vymazaly z obcí KSČM a propadla i ČSSD, jejichž voliči velmi pravděpodobně přešli k ANO a SPD.

Komunální a senátní volby tedy nelze jednoznačně interpretovat jako vítězství vládní koalice nebo opozice. Z politicko-mocenského hlediska za delší konec tahá opozice, která se mnohem více etablovala v městech a obcích, zatímco strany pětikoalice oslabily. Ze symbolického hlediska byl viditelnější zase úspěch vládních stran v Senátu. I kdyby pětikoalice přišla o všechny obhajované mandáty, nemohlo to ohrozit její většinu v horní komoře, svým úspěchem ve srovnání s ANO však otupila opoziční rétoriku, že volby byly referendem o vládě.

Tmel jménem Babiš

Pro vládní strany byla porážka v komunálních volbách sice nemilá, ale z celostátního pohledu nebyla zvlášť viditelná, zvlášť když rivalové ze Sněmovny začali v městech a obcích vytvářet společné koalice. Navíc tím, že koalice Spolu ve volbách do Senátu vyhrála, mohla jak vláda, tak opozice výsledky voleb interpretovat jako své vítězství. Politické otřesy doprovázející kauzu Dozimetr, která rezonovala hlavně v letních měsících, už také značně zeslábly, navíc od července Česká republika předsedala Radě EU, což je také silný spojující moment. Ke všemu je třeba vzít v potaz také nízké volební preference TOP 09, KDU-ČSL a STAN, které nevytvářejí prostor pro nějaké avantýry.

Tím nejsilnějším pojivem ideologicky nesourodé vládní koalice je však především předseda ANO Andrej Babiš, který nadále zůstává v politice a nyní se rozhodl kandidovat na prezidenta České republiky. Babiš pro pětikoalici představuje hrozbu, ať už v boji o Pražský hrad uspěje, nebo ne. Pokud by uspěl, má prezident řadu možností, jak kabinetu znepříjemnit vládnutí, jelikož v některých momentech je dohoda mezi vládou a prezidentem klíčová, např. při jmenování velvyslanců nebo při podpisu mezinárodních smluv. Pokud by Andrej Babiš prezidentskou volbu prohrál, bude dál ostřelovat vládu jako lídr nejsilnější opoziční strany a čekat na další příležitost stát se premiérem, ať už v řádných nebo případně předčasných volbách.

V obou případech by Babišova přítomnost vytvářela silnou motivaci vládních stran spolu vydržet až do řádných voleb i navzdory různým skandálům a aférám. Ochotu nechat si poškodit reputaci svou vlastní, své strany i své vlády ostatně ukázal premiér Fiala tím, že navzdory kauze Dozimetr se nezbavil STAN či na sílu nesedil předsedu Starostů a nezávislých Víta Rakušana z pozice ministra vnitra. Fiala měl přitom veškeré trumfy ve svých rukou. Případným odchodem do opozice by STAN byl postaven před Sophiinu volbu – buď by hnutí vedle ANO a SPD mohlo ostřelovat vládu, anebo by ji výměnou za nějaké výhody mohlo podporovat. Ani jedna z možností by se určitě nesetkala s pochopením veřejnosti a už vůbec ne voličů STAN. Tato past ostatně hrozí jakékoli straně pětikoalice, pokud by se rozhodla vládu opustit.

Potenciálně nejohroženější stranou zůstávají Piráti, jejichž 4 hlasy vláda nepotřebuje k zachování pohodlné většiny ve Sněmovně a kteří se čas od času snaží zaujmout svými návrhy, které je často staví do role opozice ve vládě. Nicméně i vzhledem k postoji premiéra Fialy, který přibral Piráty do vlády a jejich přítomnost dosud nezpochybnil, ani této straně ve střednědobém horizontu nehrozí nucený odchod.

Odštědivé tendence uvnitř Fialovy vlády by mohly v zásadě vyvolat tři události. Mohl by se objevit skandál takového rozsahu, že ani společná vůle vládnout celé volební období by nestačila k zachování vlády (jako se to stalo kabinetu premiéra Petra Nečase). Vládu by se také mohly povalit masové nepokoje v případě, že by se kabinetu z ruky vymkla energetická či inflační krize a nastal hluboký propad ekonomiky. To by mohlo podnítit některé strany koalice k odchodu z vlády v předtuše mimořádných voleb. Konečně nelze ani vyloučit možnost, že by Andrej Babiš oznámil svůj odchod z politiky. Odchodem „vnějšího nepřitele“ by se jednotlivé strany pětikoalice začaly prosazovat vůči sobě navzájem. Hnutí ANO by s odchodem Babiše, se kterým řada vládních politiků odmítá spolupracovat, také narostl koaliční potenciál (a pravděpodobně také snížily volební preference).

Závěr

Naděje, které opozice vkládala do komunálních a senátních voleb jako referenda o vládě Petra Fialy, se nenaplnily. Výsledky sice pro pětikoalici nebyly dobré, ale na druhou stranu nebyly tak špatné, aby to vládní strany rozklíčilo. Naopak, ochotu držet při sobě vláda ukázala nejen kolem aféry Dozimetr (i navzdory poškození reputace a popularity celého kabinetu), ale také během ekonomické a inflační krize (kdy se koaliční politici sice kritizovali navzájem, někdy i veřejně, ale k žádnému většímu sporu nebo personální výměně nedošlo). Silným motivačním faktorem byl pro pětikoalici nejen dlouhý půst v opozičních lavicích (pro některé strany i 8 let), ale i ochota překlenout řadu rozdílů jen proto, aby Andreje Babiše a hnutí ANO nepustila k moci. Tatáž motivace bude patrná i při prezidentské volbě.

Z výše uvedeného lze usoudit, že ve střednědobém výhledu není pravděpodobné, že by byla integrita Fialovy vlády ohrožena. Nejdůležitější událostí, která by mohla ovlivnit dění na domácí politické scéně, je přímá volba prezidenta, jejíž výsledky budeme znát až 28. ledna 2023. Do té doby nelze čekat žádné velké posuny i proto, že až do konce letošního roku Česká republika předsedá Radě Evropské unie a politici mají stále v paměti ostudný pád vlády během předsednictví v roce 2009.

Pokud jde o výhled na rok 2023, kromě prezidentských voleb žádné další hlasování občany nečeká. Jestliže se neobjeví nějaký závažný skandál, Fialův kabinet bude mít zcela jistě klid na vládnutí až do roku 2024, kdy budou volby do Evropského parlamentu a krajské volby. Na druhou stranu politika je hodně nevyzpytatelná disciplína a změna často přijde rychle a nečekaně.

Autor

JAN ROVENSKÝ

Analytik

Vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, obor anglistika a politologie, v roce 2008 získal doktorát z politické teorie na univerzitě LUISS Guido Carli v Římě. Patnáct let pracoval v deníku Právo, kde zprvu působil v zahraniční redakci. Od roku 2009 pracoval v politickém oddělení, od roku 2018 do ledna 2021 na pozici zástupce šéfredaktora. Od února 2021 je poradcem předsedy hnutí ANO v oblasti médií.

Vydavatel

INSTITUT PRO POLITIKU A SPOLEČNOST

Posláním Institutu je zkvalitňování českého politického a veřejného prostředí prostřednictvím profesionální a otevřené diskuse a vytvoření živé platformy, která pojmenovává zásadní problémy, vypracovává jejich analýzy a nabízí recepty pro jejich řešení formou spolupráce expertů a politiků, mezinárodních konferencí, seminářů, veřejných diskuzí, politických a společenských analýz dostupných celé české společnosti. Jsme přesvědčeni, že otevřená odborná diskuse a poznání podstaty a příčin jednotlivých problémů jsou nutným předpokladem jakéhokoli úspěšného řešení problémů současné společnosti.

Martinská 2, 110 00 Praha 1

+420 602 502 674

www.politikaspolecnost.cz

office@politikaspolecnost.cz